

„EUNTES ERGO DOCETE OMNES GENTES...”: THE EVOLUTION OF THE CATHOLIC MISSION FROM PRAEDICATIO ALLA APOSTOLICA TO MISSIO MODERNA

Marinela Diana Marinescu

PhD Student, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: According to the Christ's prescription, 'Go ye therefore, and teach all nations, baptizing them in the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Ghost' (Matthew, 28: 19), since early Christianity the Church developed an intense missionary activity, adjusted to socio-cultural, mental, economic or political changings. So the current paper aims firstly to show the evolution of the catholic missionary's portrait, revealing the traits of the catholic missions and the change of the missionary ideal since its very beginning in the first millennium until the seventeenth century when a new type of mission, the missio moderna, based on the transformations made in society by the Protestant Reformation, the Counterreformation and the discovery of the New World, was set up with the creation of the Congregation 'De Propaganda Fide'. Secondly, our survey tries to analyse the characteristics, the goals, the missionary strategies, the principles and the instruments used by missionaries in the seventeenth century in order to evangelise the new discovered territories, to bring back in the Church the 'heretics' taken away by the Protestant Reformation and to catechise its own faithful.

Keywords: catholic missions, Counterreformation, Greyfriars, Jesuits, baroque mission, preaching, missionary strategies

Misionarismul de-a lungul timpului. În sens teologic, misiunea se referă la trimiterea apostolilor de către Christos în lume să propovăduiască Evanghelia la toate popoarele: „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui, și al Fiului și al Sfântului Duh, poruncindu-le să păzească toate câte am poruncit vouă” (*Matei, 28, 19-20*), așadar în sensul ei primar misiunea este exclusiv o operă de evanghelizare a popoarelor păgâne. Din perioada

apostolică și până azi acest concept a evoluat, ajungând să desemneze rolul încredințat de Biserică unora dintre membrii ei¹.

În primul mileniu creștin misiunea era una exclusiv *ad gentes*, adică de evanghelizare a popoarelor necreștine fără limită de limbă, spațiu sau timp, misiunile fiind o datorie universală: ele nu erau apanajul exclusiv al Bisericii Romane, ci erau organizate de către fiecare biserică istorică în conformitate cu o jurisdicție ecleziastică și primațială bine determinată de dreptul canonic general și de geografia și ierarhia conciliară². Originalitatea misiunilor din primul mileniu este dată de faptul că sunt organizate de călugări, deci de niște persoane care prin regulile profesate ar fi trebuit să ducă o viață într-un regim de clauzură mai mult sau mai puțin strict. Prin definiție și prin etimologie, monahismul nu este un stil de viață destinat misiunii – călugării sunt cei care au renunțat complet la lume și care, dincolo de zidurile claustrului, duc o viață contemplativă în cadrul unei comunități organizate ca o familie și în cadrul căreia abatele, persoana în jurul căreia se organizează viața monastică, are o autoritate cvasi-supremă de *pater familias* asupra întregii cenobii³.

Primele misiuni din spațiul occidental au fost organizate printre popoarele barbare din insule: anglo-saxoni, irlandezi, scoți, picți ș. a. Astfel, Sfinții Patrick și Columba de Iona evanghelizează Irlanda și Scoția, iar papa Grigorie cel Mare, la sfârșitul secolului al VI-lea, îl trimite pe Sfântul Augustin, ulterior primul arhiepiscop de Cantorbery, împreună cu patruzeci de călugări, să evanghelizeze Anglia. Mai apoi, în secolele VIII-IX, din rândul acestui creștinism insular puternic, numeroși misionari vor porni spre continent: Sfântul Bonifaciu din Wessex evanghelizează Germania, devenind „apostolul germanilor” și primul arhiepiscop de Mainz, iar Sfântul Columban, discipolul lui Columba de Iona, alături de alți misionari irlandezi și anglo-saxoni, întemeiază numeroase mănăstiri în regatele franc și longobard (Luxeuil în sudul Franței, Sankt-Gallen în Elveția, Reichenau în Germania, Bobbio în Italia etc.).

În multe din aceste cazuri misionarii s-au folosit de realitățile din teren pentru a-i câștiga pe oameni, după cum ne arată instrucțiunile papei Grigorie cel Mare către abatele Meletius, trimis ca misionar în insule, scrisori în care îl îndemna că nu distruge templele păgâne, ci doar

---

¹ Agnès Gerhards, *Dictionnaire historique des ordres religieux*, Ed. Fayard, Poitiers, 1998, v. *missions*, p. 391

² Vittorio Peri, *La Chiesa di Roma e le missioni „ad gentes” (sec. VIII-IX)*, în Michele Maccarrone (coord.), *Il primato del vescovo di Roma nel primo millenio. Ricerche e testimonianze: atti del symposium storico-teologico Roma, 9-13 ottobre 1989*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1991, p. 567

³ Gregorio Penco, *Storia del monachesimo in Italia dale origini alla fine del Medio Evo*, Ed. Paoline, Roma, 1961, p. 80

idolii din ele, templele urmând a fi transformate în biserici: *fana idolorum destrui in eadem gentem minime debeant, sed ipsa quae in eis sunt idola destruantur. Aqua benedicta fiat, in eisdem fanes aspergatur, altaria construantur, reliquie ponantur, quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est ut a cultu daemonorum in obsequium veri Dei debeant commutari, ut dum gens ipsa eadem fana non videt destrui, de corde errorem deponat et Deum verum cognoscens et adorans, ad loca quae consuevit familiaris concurrat*⁴.

După anul 1000 misiunile realizate de monahi vor intra în declin, aceștia fiind constrânși de bulele papale medievale la un regim de clauzură foarte strict. Misionarismul va fi continuat de către ordinele mendicante care vor propune un alt tip de misiune, în concordanță cu așteptările eshatologice ale unei creștinătăți obsedate de ideea de păcat, de vină, de Judecată, de Apocalipsă, de frică și pedeapsă, totul pe fondul războaielor, al nesiguranței, al flagelurilor sociale și al catastrofelor naturale.

Evul Mediu și misiunile ordinelor mendicante. Atât apariția ordinelor mendicante cât și specificul activității lor sunt determinate de schimbările sociale, politice și economice de după anul 1000. Repetatele apeluri la cruciadă, războaiele, instabilitatea politică, catastrofele naturale, epidemiile de tot felul, mizeria și sărăcia determină apariția unor mișcări penitențiale eretice care predică ideea sfârșitului lumii, a păcatului, a iadului și a chinurilor veșnice, a înfricoșătorului tribunal divin, precum și reîntoarcerea la viața austeră din epoca primară a creștinismului și la sărăcia evanghelică. Fenomenul apare și pe fondul împietririi Bisericii în forme desuete, a incapacității de a articula un limbaj pe măsura vremurilor. Predica din biserici se desfășura după modelul antic: era pronunțată în limba vulgară o omilie elaborată în latină de Părinții din antichitate, pe care predicatorul o învăța pe de rost și o repeta mecanic, cuvânt cu cuvânt, auditoriului⁵. Mai mult decât mesajul în sine, conta figura predicatorului și locul predicii, gesturile, imaginile, simbolurile, semnele, spațiul însuși fiind astfel dispus încât să pună în lumină autoritatea predicatorului⁶, în timp ce credincioșii de rând participau pasiv la viața eclezială, fiindu-le interzis orice alt rol decât cel de ascultător. *Cura animarum* nu era nicidecum o direcție de Bisericii în această perioadă.

---

⁴ Gregorius Magnus, *Epistola LXXXVI Ad Melletium Abbatem*, în Jacques-Paul Migne, *Patrologia latina*, vol. 77, col. 1176(b), pp. 1215-1216

⁵ Roberto Rusconi, *Predicazione e vita religiosa nella società italiana da Carlo Magno alla Controriforma*, Loescher Editore, Torino, 1981, p. 59

⁶ *Ibidem*, p. 22-23

În condițiile lipsei unor modele pentru societate și a unui cler pregătit să satisfacă nevoile de viață evanghelică ale credincioșilor, oamenii de rând caută forme paralele de experiență a credinței creștine, forme pe care le găsesc întruchipate în idealurile evanghelice propagate de mișcările eretice care proliferază în această perioadă: catharii și valdensii. În fața acestor mișcări de amploare, Biserica reacționează prin două mijloace: pe de o parte prin excomunicarea ereticilor care nu acceptă reconcilierea cu Biserica Romană, pe de altă parte prin reînnoire și recunoașterea noilor forme de devoțiune și de credință urbane ca noi forme de pietate și ca doctrine teologice recunoscute⁷. În acest proces rolul principal a fost deținut de către noile ordine religioase care au preluat idealul de sărăcie al mișcărilor eretice: dominicanii au făcut din acest ideal un instrument de credibilitate pentru a distruge erezia și a readuce masele în sânul ortodoxiei, iar franciscanii l-au adoptat ca model autentic de trăire a Evangheliei în conformitate cu așteptările laicilor astfel încât aceștia să nu mi fie nevoiți să caute modele și mijloace para-eccleziale de trăire a credinței.

Ordinul fraților predicatori (dominicanii) a fost înființat în anul 1215 în sudul Franței de către Sfântul Dominic de Guzman în contextul expansiunii ereziei albigenzilor și în condițiile în care predica cistercienilor împotriva acestei erezii nu a avut niciun efect datorită diferenței dintre ceea ce propovăduiau și opulența hainelor⁸. Noul ordin de canonici regulari avea drept scop înfrângerea ereticilor pe propriul lor teren: prin sărăcie și umilință, cuvânt și predică. Originalitatea ordinului este dată de importanța pe care o acordă cuvântului și studiului instituționalizat în conventele lor, dar și în universități, unde se angajează în dezbateri, având un rol important în apariția scolasticii. Având în vedere că ordinul a fost întemeiat pentru a lupta contra ereziei prin cuvânt, dominicanii au fost solicitați încă de la început de papalitate pentru a participa la Inchiziție, de care au fost responsabili pe toată durata Evului Mediu târziu. S-au remarcat prin faptul că au fost un ordin conservator, scolastic, rigid, care nu a știut să se adapteze vremurilor, ceea ce l-a făcut să intre în conflict deschis cu ordinele înființate mai târziu, capucinii și iezuiții⁹.

Ordinul fraților minori (franciscanii) apare în același context al mișcărilor religioase laice și eretice de imitare a vieții apostolice, când Sfântul Francisc din Assisi întemeiază o

---

⁷ *Ibidem*, p. 114

⁸ *Ibidem*, p. 129

⁹ Agnès Gerhard, *Dictionnaire...*, v. *dominicains*, pp. 210-211

fraternitate de laici care ulterior se va clericaliza: un ordin întemeiat pe dragostea și imitarea lui Christos sărac prin observarea integrală a Evangheliei, prin intermediul sărăciei absolute, al umilinței, al rugăciunii, al muncii manuale și al predicării penitențiale itinerante. Conform regulii originale elaborate de Francisc, frații profesază cele trei voturi monahale (sărăcie, ascultare, castitate), cu accentuarea celui dintâi: practic trebuiau să trăiască din munca manuală, iar atunci când situația o cerea, putea să recurgă la „masa Domnului”¹⁰, adică să meargă să ceară milostenie. Activitatea misionară, pe de altă parte, era văzută ca forma cea mai eroică de caritate și de obediență religioasă liber cerută de la frate, dar condiționată de fondator ca vocație specială¹¹. În timp ordinul a primit de la papalitate numeroase privilegii: dreptul de a absolvi pe cei loviți de excomunicare, dreptul de a oficia în vremea interdictului, dreptul de a predica în bisericile parohiale și de a înmormânta laici în bisericile conventuale, dreptul de a se folosi de bunurile puse la dispoziția lor prin donații, dar mai ales vor primi exempțiunea de sub autoritatea episcopală, ordinul fiind pus sub autoritatea directă a Sfântului Scaun¹².

Noutatea misiunii mendicante. Prin idealul sărăciei și prin predică, ordinele mendicante s-au bucurat de un succes enorm printre oameni, noutatea adusă de ele cuprinzând concepția despre locuire (misiuni urbane prin excelență), predică și teatrul, spiritualitatea, artiile de misiune.

Astfel, mendicanții propun în conventele lor o organizarea democratică, bazată pe autoritatea și egalitatea tuturor fraților din ordin, manifestată în capitul¹³. În plus, fiind ordine misionare semi-active și semi-contemplative, mendicanții nu observă regula stabilității în mănăstire, ceea ce le-a permis să ducă o viață de apostolat printre oameni, în orașe, iar prin asta s-au distanțat complet de tradiția monahală care prevedea construirea de mănăstiri în afara orașelor, în mediul rural și în zone cât mai nelocuite.

O a doua caracteristică inovativă propusă de ordinele mendicante, prin care s-au apropiat de popor și prin care au făcut accesibilă doctrina Bisericii oamenilor de rând, a fost promovarea unui nou tip de predică, *sermo modernus*. Mendicanții nu se mai folosesc de vechile *artes praedicandi*, ci propun o predică în limbă vernaculară, pe înțelesul tuturor, în cadrul căreia textul biblic este doar un pretext pentru a vulgariza mesajul religios și a le comunica credincioșilor doctrina teologică sau morala Bisericii pe care aceștia sunt datori să și le

---

¹⁰ Guerrino Pellicci, Giancarlo Rocca, *Dizionario degli istituti di perfezione*, vol. VI, v. *francescani*

¹¹ *Ibidem*

¹² *Ibidem*

¹³ Gabriel Le Bras, *Institutions ecclésiastiques de la Chrétienté médiévale*, vol. 2, Paris, 1964, p. 462

însușească și să le pună în practică¹⁴. Noutatea predicii moderne constă și în aspectul ei foarte sistematic care facilitează memorizarea rapidă și o foarte rapidă învățare din partea credincioșilor: sunt inserate *exempla, gestae, legendae*, anecdote sau chiar fabule care trasează comportamentul de urmat de către credincioși și care trezesc curiozitatea pentru evenimentele contemporane și realitatea cotidiană, istoria fiind absorbită în teologie¹⁵.

Predica nu era o simplă metodă de transmitere a informației religioase, ci era și o modalitate prin care oamenii erau învățați cum să se roage, întrucât de cele mai multe ori predica era însoțită de gestică, de exclamații, de dialoguri imaginare, dar și de gesturi liturgice pe care oamenii le vedeau, le învățau și le preluau: *inclinatio plena* (plecatul capului și a bustului de fiecare dată când se trecea prin fața altarului sau se recita *Gloria*), *prostratio venia* (poziție de *prokynesis*, de venerație cu fața la pământ), *elevatio* sau *crux* (poziții legate mai ales de rugăciunea mistică)¹⁶. Pentru o mai bună receptare a predicii și pentru vizualizarea conținutului acesteia, ordinele mendicante se foloseau de teatru – cu ocazia marilor sărbători (Paști, Crăciun, Rusalii) se organizau scenete, evolute direct din liturghie, care puneau în valoare mesajul sărbătorii respective¹⁷.

Nu în ultimul rând, prin predică s-a transmis credincioșilor o nouă formă de pietate. Mendicanții au rupt cu tradiția primului mileniu, care îl reprezenta întotdeauna pe Christos în ipostaza sa divină de Pantocrator sau Judecător, promovând în schimb latura umană a lui Iisus (*Vir Dolorum, arma Christi* etc.)¹⁸, devoțiuni legate de umanitatea sa (*Via Crucis, il presepe*, Preasfântul Nume), de Fecioara Maria (rugăciunea *Angelus Domini*, sărbătoarea Vizitației, doctrina și cultul Imaculatei Concepții, sărbătoarea Sfântului Iosif) sau propunând noi rugăciuni (*Coroana fecioarelor, Cele 7 bucurii, rozariul*) care puteau fi recitate, fără a-i deranja pe vecini, chiar în timpul liturghiei, când preotul celebra *submissa voce*¹⁹. Toate aceste practici au creat o spiritualitate afectivă care a apropiat religia de laici și pe omul de rând de Biserică, integrându-l

---

¹⁴ Roberto Rusconi, *op. cit.*, p. 117

¹⁵ Carlo Delcorno, „*Quasi quidam cantus*”. *Studi sulla predicazione medievale*, Leo S. Oschki Editore, Firenze, 2009, p. 121; Roberto Rusconi, *op. cit.*, p. 137

¹⁶ Carlo Delcorno, *op. cit.*, pp. 134-135

¹⁷ Eugene Honée, *Image and Imagination in the Medieval Cult of Prayer: A Historical Perspective*, în Henk van Os (ed.), *The Art of Devotion in the Late Middle Ages in Europe 1300-1500*, London: Merrel Holberton, 1997, p. 162

¹⁸ *Ibidem*, p. 164

¹⁹ Carlo Delcorno, *op. cit.*, p. 136-137; Guerrino, Pellicci, Giancarlo Rocca, *Dizionario degli istituti...*, vol. VI, v. **francescani**; Scribner, Bob, *Popular Piety and Modes of Visual Perception in the Late Medieval and Reformation Germany* în „The Journal of Religious History”, nr. 15 (4), 1989, p. 109

activ în sânul acesteia prin intermediul ordinelor terțiare și al confraternităților de rugăciune care se înmulțesc în această perioadă în Europa.

Capucinii, iezuiții și noua misiune barocă. În contextul confesional tulbure din secolul al XVI-lea, ordinele capucin și iezuit au fost mijloacele cele mai eficiente prin care s-au realizat reînnoirea și primenirea internă a Bisericii Romane, câștigarea terenului pierdut și extinderea creștinismului prin în Lumea Nouă. Noutatea misiunii în preajma Conciliului de la Trento constă în spațiul ales pentru a desfășura activitatea misionară (atât teritoriile păgâne cât și *Indiile de aici*) și în noile strategii și mijloace utilizate de misionari (predica, învățământul, spovedaniile).

A treia ramură a familiei franciscane, capucinii au luat naștere inițial ca ordin de frați eremiți desprinși din rândul franciscanilor observanți în 1528, la inițiativa franciscanului Matteo de Basci, care dorea o reîntoarcere strictă la cel mai autentic franciscanism, în special la sărăcia evanghelică, la predica itinerantă și la apostolatul printre săraci. Capucinii, care au pus foarte mult accentul pe latura contemplativă a franciscanismului, au căutat inclusiv asemănarea exterioară cu fondatorul: au adoptat barba, haina grosolană terminată cu un capuciu ascuțit, mersul în picioarele goale și cu crucea în mână, preferința pentru cele mai sărace și mizerabile schituri și sihăstrie, dormitul direct pe pământ, posturile prelungite, mortificările lor atrăgându-le reproșul că duc o viață „care aproape că nu mai e omenească”²⁰. Însă tocmai idealul lor de sărăcie, precum și faptul că s-au dedicat asistenței săracilor, ciurmaților, muribunzilor, condamnaților la moarte, i-au făcut foarte populari printre oamenii de rând din mediile rurale.

În vederea apostolatului printre păgâni, schismatici și eretici, dar mai ales în virtutea idealului de creștinare profundă printre catolici în conformitate cu prevederile de la Trento, capucinii au pus un foarte mare accent pe predică, forma lor preferată de misionarism, și pe învățământ. În acest scop primeau o formație intelectuală riguroasă vreme de mai mulți ani, care a făcut din ei niște predicatori iscusiți, propulsându-i inclusiv în apostolatul diplomatic. Capucinii au devenit ambasadori pe lângă curțile vremii, diplomația capucină fiind unul din cele mai eficiente metode ale Sfântului Scaun în dinamica internațională (un exemplu edificator în acest sens este capucinelul Jacques de Tremblay, *eminența cenușie* a cardinalului Richelieu și consilierul regelui Ludovic al XIII-lea)²¹.

---

²⁰ Cristiani Leone, *La Chiesa al tempo del Concilio di Trento (Storia della Chiesa XVII)*, Ed. SAIE, Torino, 1977, pp. 70-71, 74.

²¹ Guerrino, Pellicci, Giancarlo Rocca, *Dizionari degli istituti...*, vol. IV, v. *capuccini*

Un alt ordin misionar, devenit rapid batalionul de elită al Bisericii Catolice în activitatea sa reformatoare, a fost înființat de spaniolul Ignațiu de Loyola în 1539 pentru evanghelizarea păgânilor, combaterea ereticilor și a schismaticilor și întărirea credinței printre catolici. Spre deosebire de ordinele mendicante, Compania are o structură puternic ierarhizată, fiind organizat ca o miliție spirituală în frunte cu un prepozit general ales pe viață, în cadrul căreia obediența față de superiori²² joacă un rol central. Membrii sunt canonici regulari care, pe lângă cele trei voturi religioase, depun un vot suplimentar de obediență față de papa, cu scopul de a servi mai bine cauzele credinței prin intermediul prediciei, al învățământului și al operelor de caritate²³.

Pentru a forma misionari ași și foarte bine pregătiți, după admiterea în ordin se prevedea o perioadă de cel puțin zece ani de studiu și activitate în cadrul companiei, după care candidatul depunea profesiunea solemnă și definitivă care îi aducea titlul de membru cu drepturi depline în ordin²⁴. Perioada de studiu urmată de ieșirea cuprindea un an sau doi de studii clasice-umanistice, trei de filosofie, între trei și cinci ani de profesorat în cadrul colegiilor Companiei, patru ani de teologie²⁵, această pregătire intelectuală transformându-i în vârful de lance al Bisericii Catolice în activitatea sa de reformă și contrareformă – ieșirii au fost invitați la Trento în calitate de teologi personali ai papei, au elaborat catehisme, au organizat și reorganizat învățământul în colegii și universități pe baze moderne, umaniste etc. Vorbim practic de un ordin care, deși rigid în ceea ce privește organizarea, este totuși foarte suplu când vine vorba de metodele utilizate: un ordin mobil care se adaptează repede mediului și contextului în care este chemat să facă apostolat.

Centralizarea misiunilor. O dată cu crearea, la 1622, a Congregației *De propaganda fide*, misiunea modernă se desăvârșește inclusiv în ceea ce privește organizarea exterioară. În contextul în care până la această dată misiunile erau organizate fie de către diferitele ordini religioase pe cont propriu fie de către autoritatea politică, papa Grigorie al XV-lea hotărăște înființarea unui colegiu de cardinali care să centralizeze și să coordoneze activitățile misionare cu scopul de a le sustrage de sub patronajul spaniol și portughez, patronaj care venise la pachet

---

²² Revelatoare în acest sens sunt cuvintele lui Ignațiu de Loyola din testamentul său: „În tot ceea ce nu este păcat, eu trebuie să urmez voia superiorului și nu pe a mea” pentru că „însuși Dumnezeu vorbește în orice superior”, „trebuie să mă consider ca un cadavru, care nu are nici voință, nici simț” (*apud* Hubert Jedin, *Storia della Chiesa*, vol. VI, Ed. Jaka Book, Milano, 1975 p. 539)

²³ Hubert Jedin, *op. cit.*, p. 537

²⁴ *Ibidem*, p. 538

²⁵ Leone Cristiani, *op. cit.*, p. 108

cu sine nenumărate inconveniente (abuzuri ale conquistadorilor, tendința politicului de a se amesteca în chestiuni religioase etc.).

Pentru eficiența operei misionare Propaganda cere superiorilor generali să facă un raport despre misionari înainte de trimiterea în misiune, își rezervă dreptul de a examina și aproba pe misionari înainte de plecare, interzice superiorilor să îi înlăture pe misionari din locurile de misiune fără aprobarea ei, supune sub autoritatea sa toate misiunile fondate sau care urmează să se fondeze, prescrie un raport anual asupra activității desfășurate, precizează și limitează privilegiile de care se bucurau misionarii aparținând ordinilor religioase²⁶. În plus, în țările de misiune Propaganda asigură singură toate funcțiile celorlalte congregații înființate de Biserică în perioada tridentină (Inchiziția, Congregația Index-ului), având jurisdicție asupra a tot ceea ce avea legătură cu interesele credinței în țările eretice și necredincioase²⁷.

Principiile noi „missio moderna”. Dacă într-o primă etapă termenul de *missio* desemna trimiterea în anumite zone, de către fețele bisericești competente, a unor experți în predicare pentru a restaura/instaura modelul ortodox al vieții religioase, în timp misiunea s-a transformat într-o instituție propriu-zisă, cu o reședință stabilă, ea devenind un loc (*ad missiones*)²⁸.

Dacă în trecut misiunea se sprijinise de multe ori pe mijloace coercitive, în perioada modernă misiunea este o lucrare lentă și minuțioasă, care utilizează metoda pașnică a blândeții (*il modo soave*) și observarea în cele mai mici detalii a societăților și a culturilor-țintă: schimburi economice, practici sociale, sistemul administrativ și judiciar, taxe, sărbători, rituri și ceremonii, modalitățile de petrecere a timpului liber, clima, obiceiuri, alimentație etc.²⁹. Toate aceste detalii înregistrate de misionari erau rodul unei munci de cenzură și selecție ce avea drept scop furnizarea unei anumite imagini pentru a controla cu precizie reacțiile cititorului și a deservi propaganda³⁰, iar pe de altă parte această observare a societății avea drept scop și căutarea unor breșe, a unui limbaj comun care ar fi făcut posibilă transmiterea mesajului evanghelic în acea societate, campionii acestor metode fiind iezuiții.

---

²⁶ Luigi Mezzadri, *Chiesa nell' età dell' assolutismo confessionale. Dal Concilio di Trento alla pace di Westfalia (Storia della Chiesa XVIII/2)*, Ed. Paoline, Milano, 1988, pp. 364-365

²⁷ Leopold Willaert, *La restaurazione cattolica dopo il Concilio di Trento 1563-1648 (Storia della Chiesa XVIII/1)*, Editrice S. A. I. E., Torino, 1976, p. 67

²⁸ Rosario Villari (coord.), *Omul baroc*, Ed. Polirom, Iași, 2000, p. 203

²⁹ *Ibidem.*, p. 182

³⁰ *Ibidem.*, p. 180

Activitatea misionară se desfășura întotdeauna în funcție de instrucțiunile pe care misionarul le primea de la centru, într-un cadru legal tot mai bine fixat și definit de reglementările papale. Principiile de bază pe care Propaganda s-a străduit să îl implementeze în teritoriile în care se desfășura misiunea erau formarea unui cler indigen și respectarea culturilor locale.

Referitor la primul deziderat, un decret din 28 noiembrie 1630 pentru misionarii din Indii cere ca cei mai vrednici dintre indigeni să fie ridicați în ordinele sacre după practica apostolilor și a Bisericii primare, pe principiul că un indigen se bucură de mai multă încredere din partea populației, cunoaște realitățile locale, și astfel poate transmite mult mai ușor mesajul evanghelic, alungând suspiciunile anti-europene din rândul indigenilor³¹, cauzate de goana după aur a unora din misionari. Principiile oficiale se loveau, însă, de practicile din teritoriu, secretarii Propagandei plângându-se în mod repetat că indigenii nu erau ridicați la ordinele sacre sau lăsați să studieze, iar dacă erau hirotoniți, erau numiți de nevoie doar preoți capelani pe lângă vreun rector care nu știa limba respectivă³².

Al doilea principiu al Propagandei, reiese mai clar dintr-o *Instruzione* adresată în 1659 misionarilor pentru Extremul Orient, instrucție condensează liniile esențiale ale strategiei misionare a Propagandei: interdicția ca misionarii să intervină în viața politică sau să participe la activitățile comerciale, necesitatea de a le oferi o pregătire științifică și spirituală, adaptarea la culturile native³³. Misionarilor le este interzis amestecul în politică, în comerț, așa cum li se interzice să ceară privilegii sau exempțiuni, să devină consilieri ai principilor, să ocupe funcții publice sau să recurgă la brațul secular *in spiritualibus*. De asemenea, se subliniază faptul că mesajul evanghelic trebuie să se răspândească fără suporturi de tip politic sau temporal, fără împovărarea populației, ci prin mărturia virtuților evanghelice: detașarea de lucrurile pământești, sărăcia, sobrietatea, răbdarea, dezinteresul, dragostea. Se creionează imaginea unui misionar prudent, tenace, dezinteresat, capabil să se adapteze mentalității poporului de evanghelizat, care acționează *sub specie aeternitatis*, deci într-o modalitate care diferă total de cea medievală bazată pe alianța dintre spiritual și temporal³⁴.

---

³¹ Luigi Mezzadri, *op. cit.*, p. 367

³² *Ibidem*, p. 368

³³ *Ibidem*, p. 372

³⁴ *Ibidem*, pp. 372-373

Ideea inovatoare a noilor directive constă în faptul că se cere misionarului să răspândească nu cultura occidentală, ci credința care transcende orice cultură³⁵, deci poporului nu trebuie să i se impună să-și schimbe riturile și obiceiurile decât dacă contravin manifest creștinismului. Prin urmare e necesar ca predicarea evanghelică să fie eliberată de conexiunile cu modul de a gândi și de a acționa european și să fie intercalate în culturile indigene, asumându-se ceea ce ele au potențial creștin³⁶.

Strategii și instrumente de propagare a mesajului. Experții *metodei adecvării* la cultura-țintă și promovarea ei au fost iezuiții. Adaptarea la realitățile celuilalt era, însă, o acceptare temporară a realității, pentru a-l atrage pe celălalt în tabăra creștină în conformitate cu zisele Sfântului Apostol Paul: *M-am făcut rob tuturor ca să dobândesc pe cei mai mulți; cu iudeii am fost ca un iudeu, ca să dobândesc pe iudei; (...) cu cei ce n-au Legea m-am făcut ca unul fără de lege (...) ca să dobândesc pe cei ce nu au legea; cu cei slabi m-am făcut slab, ca pe cei slabi să-i dobândesc, tuturor toate m-am făcut, ca , în orice chip, să mântuiesc pe unii*³⁷. Această adaptare presupunea împrumutul unor realități sau practici din cultura în care se făcea misiunea: în Japonia misionarii se îmbracă în haina portocalie a călugărilor budiști, predică sub formă de meditații zen, interzic creștinilor purtarea de zdrențe în pelerinaje pentru a nu se strica reputația credinței creștine într-o societate de caste în care săracii erau disprețuiți, se folosesc de toate atributele puterii (servitori, cai, reședințe). Părintele iezuit Roberto de' Nobili, ajuns în India în 1609, adoptă costumul penitentului hindus și modul său de viață și se proclamă nobil pentru a avea acces pe lângă brahmani, Matteo Ricci în China se prezintă ca savant venit din Occident și înfățișează creștinismul ca pe un sistem de etică socială și de morală individuală în perfect acord cu confucianismul pe care zicea el că îl îmbogățește, eliminând contaminările budiste și restaurând monoteismul original al filosofiei chinezești³⁸, în timp ce franciscanul François Solano, „apostolul Peru-ului”, evanghelizează sudul Boliviei și nordul Argentinei cu o nouă

---

³⁵ Alessandro Valignano le scria misionarilor din China și Japonia într-o *Instruzione* din 1579: „nu încercați în niciun mod să îi convingeți pe acești oameni să își schimbe propriile tradiții, obiceiuri și comportamente dacă acestea nu sunt explicit contrare religiei și moralei. Ce poate fi mai absurd decât să transporti Franța sau Italia sau alte țări europene în China? Nu le duceți țările noastre, ci credința care nu respinge nici nu blamează obiceiurile și riturile niciunui popor dacă nu sunt perverse” (*apud* Ronnie Po-Chia Hsia, *La Controriforma. Il mondo del rinnovamento cattolico (1540-1770)*, Milano: Il Giornale, 2006., p. 240)

³⁶ Luigi Mezzadri, *op. cit.*, p. 375

³⁷ *I Corinteni*, 9, 19-22

³⁸ Ronnie Po-Chia Hsia, *op. cit.*, p. 241

formă de apostolat: se deplasează cu altarul mobil și se acompaniază de vioară pentru a cânta psalmi și cântări³⁹.

Controlul principilor. Constituția iezuiților propune o metodă misionară utilizată cu succes de misionarii perioadei baroce: „...trebuie să se dea întâietate acelor locuri și acelor persoane care (...) permit binelui să se extindă la mulți alții care sunt sub influența lor sau sunt guvernate de ele”⁴⁰. Prin urmare, într-o Europă guvernată de principiul *cuius regio eius religio*, misionarii s-au concentrat în primul rând pe convertirea și controlul conștiinței celor care aveau influență asupra maselor, iar ca loc de misiune au preferat marile orașe. Astfel capucinii și iezuiții au fost confesori ai regilor Franței de la Henric III la Ludovic XVI, ai tuturor împăraților germanici după Ferdinand II, ai celei mai mari părți ai guvernanților Portugaliei, Poloniei și ai Spaniei din sec. XVII⁴¹. La rândul lor, aceștia și-au luat în serios rolul de principii creștini și au trimis misiuni în locurile afectate de protestantism, dând ajutor Bisericii inclusiv *manu militari* pentru a restabili ortodoxia credinței în conformitate cu decretele tridentine, așa cum s-a întâmplat în Franța sau în Imperiu.

Învățământul. Încă de la început misionarii și-au dat seama că, pentru rezultate de durată, se impunea accesul la o categorie mai extinsă a elitei laice. Acest lucru s-a realizat prin întemeierea de colegii care ofereau un învățământ modern și gratuit, în realizarea căruia iezuiții s-au inspirat din metodele pedagogice ale Fraților Vieții Comune din sec. XV. Aceștia au avut un rol de pionierat în pedagogia modernă, abandonând manualele medievale scolastice și propunând un învățământ bazat pe metode umaniste, pe întoarcerea la Biblie, la Părinții Bisericii, pe formarea morală și personală a elevilor. În acest scop, au modificat modificat inclusiv la nivel structural: elevii au fost repartizați pe clase, pe nivele, pe vârstă și pe grade de cunoștință, în condițiile în care până la ei clasa unică fusese singurul mod practicat⁴². La acestea, iezuiții au adăugat un curriculum umanist bazat pe studiul limbilor clasice, al filosofiei, al eticii și al doctrinei creștine, al științelor, al teatrului sacru și biblic, totul încheșat într-un învățământ disciplinat și riguros, care se bucura de un prestigiu imens. Nu în ultimul rând, învățământul

---

³⁹ Agnès Gerhard, *Dictionnaire des ordres religieux, v. missions*

⁴⁰ *Constitutiones Societatis Iesu*, 622, apud Louis Châtellier, *La religione dei poveri. Le missioni rurali in Europa dal XVI al XIX secolo e la costruzione del cattolicesimo moderno*, Garzanti Editore, Milano, 1994, p. 22

⁴¹ Ronnie Po-Chia Hsia, *op. cit.*, p. 48

⁴² Agnès Gerhard, *Dictionnaire des ordres religieux, v. enseignement*

promovat de Companie a devenit un bastion al catolicismului în țările afectate de reformă, cu rezultate pozitive, cum a fost cazul Germaniei sau al Poloniei.

Controlul conștiinței prin predică și confesiuni. Misiunea modernă avea patru funcții principale: catehizarea, predica, asistența săracilor și pregătirea credincioșilor pentru examenul de conștiință în vederea primirii sacramentelor (spovedania și împărtășania), în timp ce meditațiile asupra păcatului și infernului, penitența și controlul sentimentului de vinovăție formau miezul misiunii moderne, baroce⁴³.

În conformitate cu hotărârile de la Trento, un bun creștin era acela care își cunoștea credința în punctele esențiale și care frecventa sacramentele cel puțin o dată pe an, în Postul Paștilor⁴⁴. Misionarii au acționat tocmai pe această direcție, organizând misiuni rurale *alla apostolica* timp de mai multe zile în fiecare localitate: o predică penitențială adesea însoțită de elemente teatrale menite să impresioneze publicul și să îi stimuleze emoțiile era urmată de procesiuni și de explicarea articolelor de credință de la amvon, totul culminând cu spovedania și împărtășania în cadrul liturghiei.

Dacă tehnicile misionarilor erau diferite, totuși tematica penitențială era nelipsită din discursurile lor, oamenii înfățișându-li-se pedeapsa veșnică pentru păcat într-un mod foarte detaliat, după cum rezultă dintr-un îndemn dat de Francisc Xavier misionarilor săi: „Faceți simțită teroarea judecății ultime care îl fulgeră pentru eternitate pe păcătosul îndărătnic. Zugrăviți cu putere supliciile teribile, moștenirea veșnică a damnaților din infern. În sfârșit faceți-i să vadă oroarea morții neprevăzute... zugrăviți aceste tablouri cu cuvinte înțesate de efuziuni patetice; însuflețiți-le cu imagini și cu dialoguri vivace astfel încât să loviți profund sufletele și să faceți să se nască în ele o durere intimă pentru păcat la vederea Dumnezeului care lovește. Faceți astfel încât să storceți lacrimi din ochii ascultătorilor voștri și, lucru care trebuie să fie o urmare naturală a lacrimilor, o propunere fermă de a-și curăța fără întârziere conștiințele prin spovedanie, și să consacre împăcarea cu Dumnezeu prin participarea la banchetul euharistic”⁴⁵. Așadar aceste predici erau întotdeauna însoțite de efecte și gesturi teatrale, de dialoguri cu personaje imaginare venite de dincolo, menite să impresioneze și să lovească conștiința publicului, sau chiar de procesiuni în care se puneau în scenă cele predicate de la amvon – totul

---

⁴³ Louis Châtellier, *op. cit.*, pp. 22-23

⁴⁴ *Concilium Tridentinum*, sessio XIV, cap. V în Giuseppe Alberigo *et alii*, *Conciliorum oecumenicorum decreta*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 2013, p. 707

⁴⁵ *Apud* Leone Cristiani, *op. cit.*, pp. 317-318 (traducerea îmi aparține)

în cadrul unui spectacol baroc în care fiecare își avea rolul său, actorii principali fiind misionarii. De exemplu, capucinul Honoré de Cannes obișnuia să le arate ascultătorilor, de la amvon, un craniu de om pentru a ilustra mai bine tematica morții și a penitenței⁴⁶, în timp ce cel mai faimos misionar și predicator al secolului al XVII-lea, iezuitul Paolo Segneri, nu ezita să folosească ciliciul sau să se biciuiască, îndemnându-și auditoriul să-i urmeze exemplul.⁴⁷

Concluzii. Din cele expuse până acum putem constata că atât portretul misionarului cât și misiunea au evoluat de-a lungul vremii de la simplu la complex. În primul caz, în locul propovăduitorului evanghelic din primele veacuri creștine apare un personaj nou expert în arta comunicării vizuale sau orale, manipulator al conștiințelor, instruit atât în științele umaniste și teologice cât și în politică, diplomat, conspirator, etnolog și observator în același timp, iar în al doilea caz, predicării *alla maniera apostolica* i se substituie o misiune pe deplin încheată, legată întotdeauna de un loc (*ad missiones*), o misiune bine dirijată de la centru, care urmează întotdeauna principii și strategii stricte (adecvarea, substituția) și se folosește de instrumente precise (cateheza, predica penitențială, procesiunile, reprezentările teatrale, spovedania) pentru a-și duce la îndeplinire scopurile. Iar scopurile se pliază în mare pe hotărârile de la Trento: creștinarea populațiilor din interiorul catolicismului (deci reforma sau misiunea *ad intra*), lupta cu protestantismul pentru a *reconquista* teritoriilor pierdute (contrareforma), la care se adaugă aventura extra-europeană de convertire a Lumii Noi.

BIBLIOGRAPHY:

1. Alberigo, Giuseppe, *et alii*, *Conciliorum oecumenicorum decreta*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 2013
2. Châtellier, Louis, *La religion dei poveri. Le missioni rurali in Europa dal XVI al XIX secolo e la costruzione del cattolicesimo moderno*, Garzanti Editore, Milano, 1994
3. Cristiani Leone, *La Chiesa al tempo del Concilio di Trento (Storia della Chiesa XVII)*, Ed. SAIE, Torino, 1977
4. Carlo Delcorno, „*Quasi quidam cantus*”. *Studi sulla predicazione medievale*, Leo S. Oschki Editore, Firenze, 2009 Gerhards, Agnès, *Dictionnaire historique des ordres religieux*, Ed. Fayard, Poitiers, 1998

---

⁴⁶ Louis Châtellier, *op. cit.*, p. 49

⁴⁷ *Ibidem*, p. 51

5. Gregorius Magnus, *Epistola LXXXVI Ad Melletium Abbatem*, în Jacques-Paul Migne, *Patrologia latina*, vol. 77, col. 1176(b), pp. 1215-1216
6. Honée, Eugene, *Image and Imagination in the Medieval Cult of Prayer: A Historical Perspective*, în Henk van Os (ed.), *The Art of Devotion in the Late Middle Ages in Europe 1300-1500*, London: Merrel Holberton, 1997; Jedin, Hubert (coord.), *Storia della Chiesa*, vol. VI, Ed. Jaka Book, Milano, 1975
7. Le Bras, Gabriel, *Institutions ecclésiastiques de la Chrétienté médiévale*, vol. 2, Ed. Bloud&Gay, Paris, 1964
8. Mezzadri, Luigi, *Chiesa nell' età dell' assolutismo confessionale. Dal Concilio di Trento alla pace di Westfalia (Storia della Chiesa XVIII/2)*, Ed. Paoline, Milano, 1988
9. Penco, Gregorio, *Storia del monachesimo in Italia dalle origini alla fine del Medio Evo*, Ed. Paoline, Roma, 1961
10. Peri, Vittorio, *La Chiesa di Roma e le missioni „ad gentes” (sec. VIII-IX)*, în Michele Maccarrone (coord.), *Il primato del vescovo di Roma nel primo millenio. Ricerche e testimonianze: atti del symposium storico-teologico Roma, 9-13 ottobre 1989*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1991
11. Pellicci, Guerrino, Rocca, Giancarlo, *Dizionari degli istituti di perfezione*, vol. II-VI, ed. Paoline, Milano, 1975-1980
12. Roberto Rusconi, *Predicazione e vita religiosa nella società italiana da Carlo Magno alla Controriforma*, Loescher Editore, Torino, 1981
13. Po-Chia Hsia, Ronnie, *La Controriforma. Il mondo del rinnovamento cattolico (1540-1770)*, Milano: Il Giornale, 2006
14. Scribner, Bob, *Popular Piety and Modes of Visual Perception in the Late Medieval and Reformation Germany* în „The Journal of Religious History”, nr. 15 (4), 1989
15. Villari, Rosario (coord.), *Omni baroc*, Ed. Polirom, Iași, 2000
16. Willaert, Leopold, *La restaurazione cattolica dopo il Concilio di Trento 1563-1648 (Storia della Chiesa XVIII/1)*, Editrice S. A. I. E., Torino, 1976